

Perevägivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist

IRIS PETTAI
MTÜ Eesti Avatud Ühiskonna
Instituut

SILVIA KAUGIA
Tartu Ülikooli võrdleva
õigusteaduse lektor

RAUL NARITS
Tartu Ülikooli võrdleva
õigusteaduse professor

Perevägivald¹ on juba pikemat aega Eestis avalikkuse tähelepanu all ja üha rohkem on aruteludesse kaasatud nii tegevjuristid – prokurörid, kohtunikud, advokaadid jt – kui ka õigusteadlased ja Justiitsministeerium.

Eestis ei ole iseseisvat seadust perevägivald ennetamiseks ja see võib olla üks

1 Perevägivald (nimetatakse ka lähisuhtevägivald) hõlmab kõiki füüsilise, seksuaalse, psühholoogilise või majandusliku vägivalda akte, mis leiavad aset perekonnas, kodus või praeguste või endiste abikaasade või partnerite vahel hoolimata sellest, kas toimepanija elab või on elanud ohvriga ühel elamispiinal. (Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon 2011.)

põhjusi, miks meil pigem reageeritakse vägivalda tagajärgedele kui ennetamisele. Eesti ühinemine Istanbuli konventsiooniga seab Eesti ette uued väljakutsed: tuleb võtta kindel seisukoht suhtumises vägivaldsejasse ning suunata asjaomaste asutuste ja spetsialistide tegevus eelkõige ohvri toetamisele ja abistamisele, luues selleks vajalikud ressursid.

Perevägivald kuulub Eesti kriminaalpoliitika prioriteetide hulka. Nimelt märgitakse Eesti kriminaalpoliitika arengusuundades aastani 2018 punktis 4: „Kuna ühiskonnale tekitavad kõige suuremat kahju organiseeritud kuritegevus, sh majandus-, korrupsiooni-, küber- ja inimkaubanduse kuriteod, ning isikuvastased kuriteod, sh perevägivald, siis tuleb kõrgendatud tähelepanu pöörata nimetatud kuritegude ennetamisele ning neile reageerimisele” (Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018). Siin tõusetub õigustatud küsimus, milliste meetmete ja milliste õiguslike regulatsioonide abil oleks kõige tõhusam nimetatud ülesannet täita.

Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon (Euroopa Nõukogu ... 2011), mis kannab koostamiskoha järgi ka Istanbuli konventsiooni nime, on riikide ülene kokkulepe, mis kohustab riiki pakkuma vägivalda tõttu kannatanutele võimalikult palju abi ja tuge. Kõnealuse konventsiooniga liitudes võtab riik endale kohustuse tagada vajalikud muudatused seadusandluses ja kõik tugiteenused perevägivalda ohvritele, sh perevägivalda pealt näinud lastele. Euroopa Nõukogu võttis

konventsiooni vastu 2011. aasta mais. Eesti endine justiitsminister Andres Anvelt allkirjastas konventsiooni 2. detsembril 2014. Eesti ühines konventsiooniga 37. riigina. (Justiitsminister allkirjastas ... 2015)

Peavad olema mingid põhjused, miks Eestis ei teavitata politseid kõigist, isegi mitte kõige raskematest perevägivaldajuhtumitest ning kriminaalsüüdistuseni või süüdimõistva kohtuotsuseni jõuab neistki vähene osa. Ometigi on viimase kolme

***Eestis ei teavitata
politseid kõigist, isegi
mitte kõige raskematest
perevägivaldajuhtumitest
ja süüdimõistva
kohtuotsuseni jõuab
neistki vähene osa.***

aasta võrdluses juhtumite registreerimises toimunud suur hüpe. Näiteks teatati 2014. aastal politseile perevägivaldast rohkem kui 9000 korral, mis on peaaegu 14 protsenti enam kui 2013. aastal.

Artikli autorid annavad endale aru, et asjaomase õigusmaastiku edasine korrasdamine on ainult üks võimalikest, kuid vajalik tee perevägivalda ärahoidmiseks. Ühiskond peaks tugevamalt vägivalda taunima. Ka koduseinte vahel pole vägivald normaalne.

Sotsiaalse nähtusena ei pööra perevägivaldale tähelepanu mitte ainult juristid. Eesti avalikkusele pakkus suurt huvi 2014. aasta lõpus korraldatud juristide ekspertküsitlus, mille eesmärk oli selgitada tegevjuristide suhtumist perevägivalda, selle praegusesse õigusregulatsiooni jms. Uuringu tulemuste üle diskuteeriti paljudes meediakanalites. Arutleti, kas ja kui võrd võivad juristide hoiakud ja suhtumised mõjutada juhtumite menetlemist ja õiglaste kohtulahendite leidmist. Oluline aspekt nimetatud

küsitluses oli ka küsimus perevägivalda õiguslike regulatsioonide piisavuse ja kompetentsi kohta. Need küsimused olid ka artikli kirjutamise ajendiks.

PEREVÄGIVALD SOTSIAALSE NÄHTUSENA. Perevägivald (kus peamisteks ohvriteks on naised) hakati maailmas tähelepanu pöörama suhteliselt hiljuti, 20. sajandi 60ndatel aastatel, kui selgus, et vägivaldajuhtumeid paarisuhetes on ootamatult palju. Naised kui ohvrid julgesid kodus toimunud vägivaldast rääkida ja abi otsida. Tekkisid ühiskondlikud organisatsioonid naiste kaitseks, nii näiteks loodi 1971. aastal Londonis „Pekstud naiste liikumine”, asutati esimesed naiste varjupaigad, kriisikeskused jms.

Tõsisemalt on perevägivald olnud sotsioloogide, kriminoloogide, psühholoogide, arstide jt uurimisobjektiks viimase 30 aasta jooksul. Kogunenud on üsnagi põhjalik materjal selle nähtuse kohta. „Perevägivald ei tunne klassi-, rassi- ega etnilisi piire. Haritud, edukad, peenetundelised mehed – arstid, poliitikud, firmajuhid – võivad samuti peksta oma naisi” (Jacobson, Gottman 1998, 36). Samas on selgunud, et vägivaldale kalduvad sagedamini madala enesehinnangu ja madala sotsiaalse staatusega inimesed (vägivald võib nende puhul olla kompensatoorne roll), kes ei suuda kontrollida oma emotsioone, tarvitavad regulaarselt alkoholi. Ka näitavad uuringud, et need, kes lapsepõlves ise vägivalda kogesid, nägid, kuidas isa peksis ema, võivad ka ise olla vägivaldsed oma lähedaste suhtes. Tõestatud on, et vägivalda rakendav peremudel omandatakse lapsepõlves ja see võib korduda põlvest põlve. (Gustafsson *et al.* 2013)

Selle, kas ühiskond suhtub vägivalda taunivalt või kui paratamatusse ja loomulikku konfliktide reguleerimise viisi, määravad ära ühiskonnas valitsevad käitumisnormid. Uuringud näitavad, et patriarhaalses ühiskonnas, kus meestel on majanduslik võim ja naistel puudub võimalus lahutada, on vägivalda tase kõrgem,

perevägivalda suhtutakse kui millessegi loomulikku ja õiglasesse. Rohkem on vägivald levinud riikides, kus naiste inimõiguseid ei väärtustata, nagu Bangladesh, Kambodža, Mehhiko, Nigeeria, Pakistan, Tansaania, Zimbabwe, aga ka kõikides islamiriikides, kus patriarhaalne rollide jaotus peres ei ole lihtsalt traditsioon, vaid on religiooniga kinnistunud. (World report ... 2013)

Sellistes ühiskondades on mees perekonnapea, kes vastutab juriidiliselt ja majanduslikult pereliikmete eest ja kontrollib neid. Mehe kohus on hoida peres korda ja tal on õigus karistada neid, kes seda rikuvad. Teised pereliikmed peavad perekonnapeale alluma, tema autoriteet on vaieldamatu.

Islamiriikides, aga ka teistes patriarhaalsetes ühiskondades on arusaam, et kehalist karistust tuleb rakendada vaid äärmuslikel juhtudel. Samas võib naine regulaarselt vägivalda all kannatada, see võib olla talle eluohtlik ja mitte alati ei ole naisel võimalik kaitset saada. Uuringud, mis on tehtud patriarhaalse kultuuriga ühiskondades, näitavad, et sageli peavad naise kehalist karistamist õigeks ka naised ise, kui nende hinnangul on naine valesti käitunud. (Understanding and ... 2012)

Salliv suhtumine perevägivalda on omane ka Eestile. 90 protsenti Eesti elanikest küll taunib vägivalda kasutamist abikaasade ja elukaaslaste vahel, kuid kümne protsendi hinnangul on see mõnikord paratamatu. (Elanikkonna teadlikkuse ... 2014) Selgemalt avaldub salliv mõtlemisviis ohvrite süüdistamises. Enam kui pooled (54%) Eesti elanikest peavad ohvrit perevägivaldas osaliselt süüdlaseks ja ligi poolte (47%) arvates põhjustavad naised ise oma riietusega vägistamise ohvriks langemise. (Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas)

Sellise mõtlemisviisi esindajad arvavad, et kui ohver ei provotseeriks vägivallatsetjat näiteks pideva näägutamise või liiga väljakutsuva riietusega, saaks ta füüsilist või seksuaalset vägivalda ära hoida.

Selline arusaam toetab ja õigustab mehe vägivaldset käitumist ja paneb vastutuse ohvrile endale. Paljud uuringud, mis on tehtud Euroopas jt riikides, on tõestanud, et vägivalda põhjuseid ei tule otsida ohvri käitumisest, vaid ühiskonnas valitsevatest patriarhaalsetest hoiakutest ja arusaamadest. (Kimmel 2005)

Kui ühiskonnas valitsevad arusaamad, mille kohaselt võib ka naine toimunud vägivallas süüdi olla, takistab see õiguskaitsesorganite tööd. Ebakindlus ja süüdistamise

Eesti on ühinenud Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Istanbuli konventsiooniga.

kartus on üks põhjustest, miks vägivalda all kannatav naine julgeb üliharva pöörduda õiguskaitsesorganite poole. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti naistevastase vägivalda uuringust selgus, et ainult 14 protsenti naistest pöördub politsei poole ka pärast kõige tõsisemat vägivallajuhtumit (Eestis 10%). Vaid iga kolmas naine pöördub meedikute poole pärast vägivallajuhtumit, 4–6 protsenti otsivad abi naiste varjupaikadest või ohvriabist. (Naistevastane vägivald: ... 2013)

VÄGIVALD NAISTE SUHTES² MAAILMAS JA EESTIS. Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) 2013. aastal 86 riigis tehtud ülemaailmse uuringu järgi on füüsilist ja/või seksuaalset vägivalda kogunud 35 protsenti naistest.

Maailmas pole riiki, kus puuduks naistevastane vägivald. Kõige enam on lähisuhte vägivalda Aasia riikides: Bangladesh, Ida-Timor, India, Birma, Sri Lanka, Tai – seal kannatab 43 protsenti naistest.

Järgnevad Lähis-Ida ja Sahara-tagune Afrika – 40 protsenti. Austraalia ja Uus-Meremaa – 28 protsenti. Kõrge sissetulekuga riikides on kannatanuid Põhja-Ameerikas 21 protsenti, Euroopa Liidus – 29 protsenti naistest (Global and ... 2013).

Vägivald on suurimaid naiste tervisekahjustajaid: surmad – kõigest tapetud naistest sureb 38 protsenti oma elukaaslase, partneri käe läbi. Euroopas tapetakse iga päev 18 naist. Neist 12 tapetakse elukaaslase/partneri poolt. Vigastused – 42 protsendile ohvritest tekitab tõsiseid vigastusi oma elukaaslane/partner. Tagajärgedena lisanduvad depressioon, alkoholism, soovimatud rasedused, abordid, sugulisel teel levivad infektsioonid (sh süüfilis, HI-viirus jt). (Violence against ... 2013)

Eestis on perevägivallaga tegeletud viimase 15 aasta jooksul. Esimese üle-eestilise perevägivalla uuringu korraldas 2001. aastal Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, millest selgus, et aasta jooksul kannatas 9 protsenti naistest füüsilise ja 2 protsenti seksuaalse vägivalla all, 2/3 juhtumitest leidsid aset kodus, kolmandik väljaspool kodu. Meestest kannatas aasta jooksul 10 protsenti füüsilise vägivalla all, 91 protsenti juhtumitest toimusid väljaspool kodu, 9 protsenti kodus. (Pettai 2002)

Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti uurin-gust naistevastase vägivalla kohta Eestis 2012. aastal selgus, et Eestis on alates 15. eluaastast iga viies naine kogenud füüsilist ja/või seksuaalset vägivalda. (Naistevastane vägivald: ... 2013)

Vägivallast teavitatakse aasta-aastalt rohkem, 2014. aastal oli politseile teavitamisi kokku 9285 (2011. a oli see arv 5146). (Politseistatistika 2014) Registreeritud vägivalla juhtumeid oli 2011. aastal 1939 ja 2014. aastal 2721. Vägivallatsetajatest

2 Naistevastane vägivald tähendab kõiki soolise vägivalla akte, mille tulemusena või võimaliku tulemusena tekitatakse naisele füüsilisi, seksuaalseid, psühholoogilisi või majanduslikke kahjusid või kannatusi, sh selliste aktidega ähvardamist, sundi või omavolilist vabadusest ilmajätmist sõltumata sellest, kas see leiab aset avalikult või eraelus (Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon 2011).

88 protsenti olid mehed ja ohvritest 82 protsenti naised. Enamik juhtumitest (75%) toimub praeguste või endiste abikaasade või elukaaslase vahel. Iga viies juhtum on korduvvägivalla juhtum. (Ahven *et al.* 2015)

Perevägivalla probleem on Eestis terav ja seda soodustab nii elanikkonna suur alkoholilembus, suhteliselt salliv suhtumine vägivalda kui ka patriarhaalsed hoiakud ja arusaamad naise rollist perekonnas. Eestis ei ole iseseisvat seadust perevägivalla ennetamiseks ja see võib olla üks põhjus, miks meil peamiselt reageeritakse vägivalda tagajärgedele, mitte niivõrd ennetamisele. Ka on Eestis perevägivalla ennetamise, ohvri rehabiliteerimise ja vägivallatsetaja korrektsiooniprogrammidega tegelejad vähe: ohvriabis töötab kokku vaid 28 spetsialisti üle kogu Eesti, loodud on 13 varjupaika naistele, lisaks on veel mõned nõustamisteenuseid osutavad MTÜd, mida kõike on paraku vähe, et toime tulla probleemiga riiklikus mastaabis.

PEREVÄGIVALLA ÕIGUSLIK KÄSITLUS JA REGULATSIOON.

Nii rahvusvahelised aktid kui ka riikide endi seadusandlus liigub spetsialiseerumise ja karmistamise suunas. See tähendab, et aasta-aastalt reguleeritakse üha konkreetsemaid õigusrikkumisi ning karistatavaks muutuvad ka varem reguleerimata või leebeks rikkumiseks peetud vägivallaaktid (nt jälitamine, vaimne või psühholoogiline vägivald). Samuti on perevägivald aja jooksul n-õ pere siseasjast, millega tegeles eraõigus, muutunud enamikus riikides kriminaal-kuriteoks, mis tähendab, et menetlust alustatakse ka ilma ohvri avalduse või kaebuseta. (Väli 2012)

1. jaanuarist 2015 on Eesti karistus-seadustikus esimest korda eraldi mõis-tena välja toodud perevägivald: kehalise väärkohtlemise all §s 121. Justiitsminis-teriumi selgituseks on, et „kuna sageli on lähisuhtevägivald varjatud ja korduv, karmistati karistusi lähi- või sõltuvussuhe-tes kehalise väärkohtlemise eest”. (Karis-tusseadustiku muudatused 2015) Oluline

on, et perevägivald on mõistena leidnud kajastamist kehtivas seaduses, mis osundab tunnetatud vajaduse realiseerimisele eristada perevägivalda kui spetsiifilist vägivalda liiki muudest vägivalda vormidest.

Lisaks nimetatud sättele kasutatakse vägivallatsete vastutusele võtmiseks kõiki KarSi paragrahve, kus koosseisuliseks tunnuseks on vägivald. Kriminaalkorras on karistatav ähvardamine tapmisega, tervisekahjustuse tekitamisega või olulises ulatuses vara rikkumisega või hävitamisega, kui on alus karta ähvarduse täideviimist; teise inimese tervise kahjustamine, samuti löömine, peksmine või valu tekitanud muu kehaline väärkohtlemine ja järjepidevat või suurt valu põhjustanud kehaline väärkohtlemine.

Eestis puudub perevägivalda seadus. Samas riikidel, kes on selle seaduse vastu võtnud (Austria, Suurbritannia, USA, Austraalia, Saksamaa, Hispaania, Tšehhi, Sloveenia, Holland, Šveits, Bulgaaria, Leedu jt), on suuri eeliseid. Nimetatud riikides on perevägivalda seadus aidanud kasvatada õiguskultuuri ja õiguslast mõtlemist, andes avalikkusele edasi selge sõnumi:

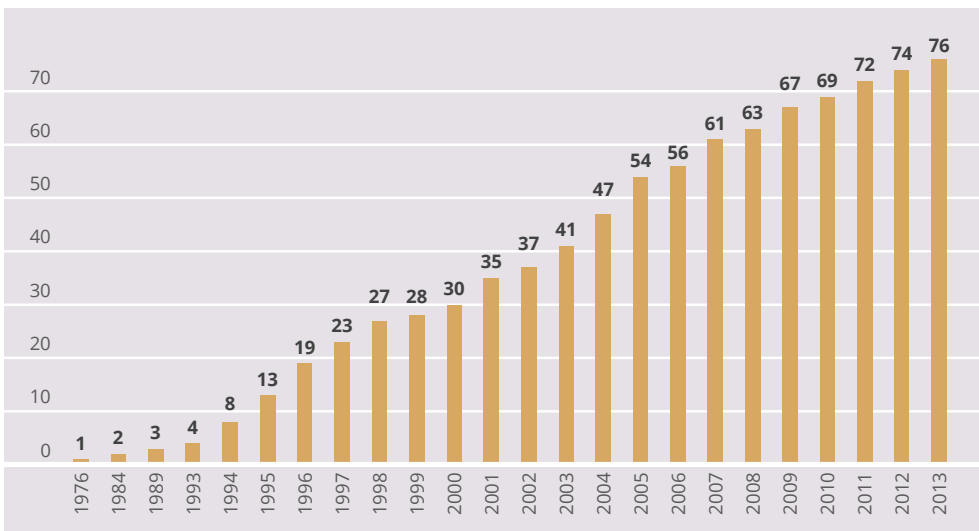
lähisuhtes toimepandud vägivald on tõsine kuritegu. Ilmselt on kõigis nendes riikides mõeldud õiguskorra kujundamisel sellele, et õiguskord peaks olema süsteemne ehk õigusnorm peaks leidma õiguskorras oma kõige õigema koha.

Riikide arv, kus perevägivalda seadus on vastu võetud, on järjepidevalt suurenenud (joonis 1). (de Silva de Alwis, Klugman 2015).

Julgustust perevägivalda seaduse vastuvõtmiseks saab lähinaabritelt Leedult, kus 2011. aastal seadus vastu võeti. (Law on ... 2011) Nimetatud seadus on andnud häid tulemusi:

- ▶ aastaga vähenes Leedus tapmiste arv lähisuhte pinnal 30 protsenti: 2011. aastal 147 juhtumit, 2012. aastal 104 juhtumit;
- ▶ paranes teavitamine: 2012. aastal sai politsei 18 268 lähisuhtevägivalda kohta väljakutset ja algatas 7589 kriminaalmenetlust;
- ▶ 2011. aastal registreeriti 618 naist – vägivalda ohvrit; 2012. aastal kasvas ohvrite arv 4582ni.

Perevägivalda seadus on eeldus sellise süsteemse lähenemisviisi väljatöötamiseks,

JOONIS 1. Riikide arv, kus kehtib perevägivalda seadus (1976–2013)

Allikas: de Silva de Alwis, Klugman 2015

kus tagatakse objektiivse statistilise info kogumine, tuginetakse teaduslikele uuringutele ja analüüsidele ning pööratakse palju tähelepanu ennetavale, preventiivsele sekkumisele. Riigid, kus on lähisuhtevägivalla seadus vastu võetud, püüavad aktiivselt kaasata peale õigusorganite ka teisi juhtumitega kokku puutuvaid osalisi, nagu sotsiaaltöötajad, tervishoiutöötajad, kooliõpetajad, lasteaednikud jt, tagades neile vastava väljaõppe ja koolituse, õpetades

***Riikides, kus puudub
perevägivalla seadus,
on piiratud võimalused
kaitsta ohvrit
vägivalla eest ja panna
vägivallatsejat
kuriteo eest vastutama.***

neid vägivallajuhtumites orienteeruma, ohvreid võimalikest ohtudest informeerima ja nõustama ning teiste spetsialistidega koostööd tegema.

Riikides, kus perevägivalla seadus puudub, on piiratud võimalused efektiivselt kaitsta ohvrit vägivalla eest ja panna vägivallatsejat sooritatud kuriteo eest vastutama. Õigusbaas on nõrk ja ei toeta ohvrit, tõenäosus, et vägivald jätkub, on väga suur. Perevägivalla seaduseta riigid reageerivad peamiselt juba toimunud vägivallale, ennetus praktiliselt puudub.

**UUED RAHVUSVAHELISED NORMID
JA NÕUDED PEREVÄGIVALLA ENNETAMISEKS JA TÕKESTAMISEKS.**

Teatavasti on Eesti ühinenud Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooniga (nn Istanbuli konventsioon) (Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon 2011). Nime-

tatud konventsiooni õiguslik ideoloogia on ülimalt ambitsioonikas. Konventsiooniga soovitakse kaitsta naisi vägivalla kõigi vormide eest, karistada ja kaotada naistevastast vägivald ja perevägivalda. Samuti tuleb konventsiooni ratifitseerinud riikidel töötada välja raamistik, poliitika ning meetmed naistevastase vägivalla ja perevägivalla kõigi ohvrite kaitsmiseks ja abistamiseks. Artikkel 5 kohustab riike võtma vajalikke seadusandlikke ja muid meetmeid, et ennetada, uurida, karistada ja hüvitada konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvaid vägivallaakte, mille on toime pannud mitteriiklikud toimijad. Artikkel 18 aga nõuab seadusandlike meetmete vastuvõtmist, et tagada vajalikud mehhanismid, mis kindlustaksid tõhusa koostöö kõigi asjassepuutuvate riigiasutuste, sealhulgas kohtunike, prokuröride, õiguskaitseorganite, kohalike omavalitsuste ning valitsusväliste organisatsioonide ja muude asjakohaste asutuste vahel. Ainuüksi paarist Istanbuli konventsiooni näitest piisab, et aduda olemuselt ühtse õigustloova akti vajalikkust Eestis.

JURISTIDE EKSPERTKÜSITLUSE TULEMUSTEST.³ Ekspertküsitlus tehti 2014.

aasta lõpus. Uuringu metodika töötas välja Eesti Avatud Ühiskonna Instituut (Ivi Proos ja Iris Pettai) koostöös Tartu Ülikooli avaliku õiguse instituudiga (Silvia Kaugia, Raul Narits ja Jüri Saar). Uuringu tegemiseks koostatud veebiküsitluse ankeet oli suunatud prokuröridele, kohtunikele, advokaatidele ja teiste õigusspetsialistidele, samuti politseiuurijatele, kes puutuvad kokku perevägivalla ohvritega. Uuringu põhiprobleem oli selgitada

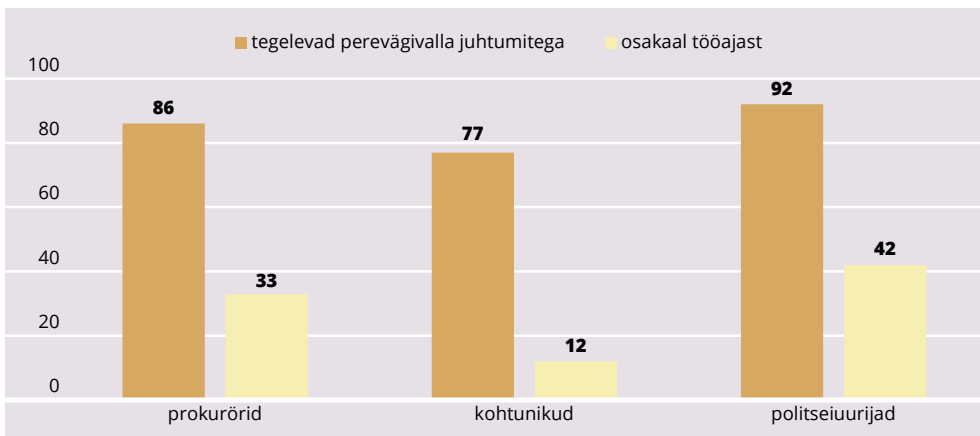
3 Ekspertuuring on tehtud Norra finantsmehhanismi ja Sotsiaalministeeriumi toetatud projekti „Ühtse süsteemi ülesehitamine lähisuhte vägivalla tõkestamiseks Eestis“ raames. Projekt algas detsembris 2013 ja kestab 24 kuud. Projekti elluvijaks on Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, partneriteks Tartu Ülikooli õigusteaduskond (Avaliku Õiguse Instituut), Tartu Ülikooli arstiteaduskond, poliiklinika ja peremeditsiini õppetool, Sisekaitse Akadeemia, Politsei- ja Piirivalveamet, Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut, Resource Centre on Violence, Traumatic Stress and Suicide Prevention, Western Norway.

juristide ja politseiuurijate suhtumist praegusesse õigusregulatsiooni, valmisolekut ja suutlikkust perevägivalda ennetada ja tõkestada. Kokku küsitleti 203 juristi ja politseiuurijat. Juriste oli vastajate seas 61 protsenti, politseiuurijaid 39 protsenti.

Kokkupuuteid perevägivaldaga igapäevätöös kajastab joonis 2. Valdav osa küsitlusele vastanud prokuröridest (86%), kohtunikest (77%) ja politseiuurijatest (92%) tegelevad perevägivaldajuhtumitega. Samas

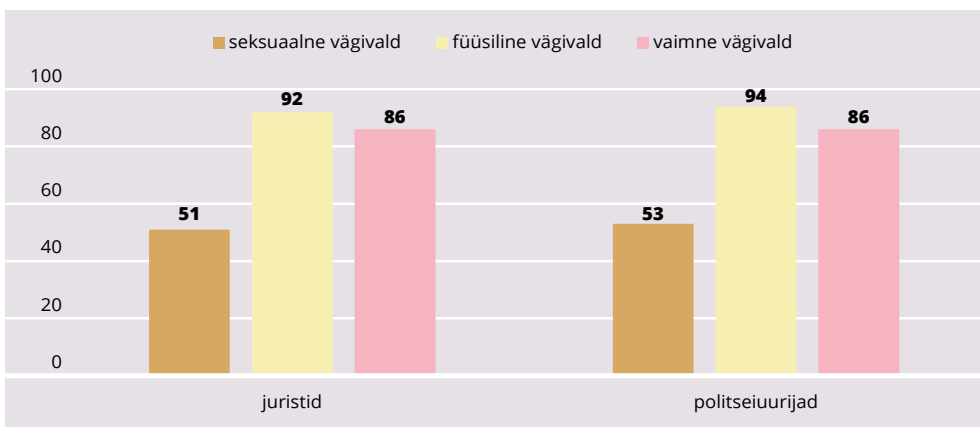
on perevägivalle kuluv osa tööajast märksa väiksem, politseinikel keskmiselt 42 protsenti, prokuröridel 33 protsenti ja kohtunikel kõigest 12 protsenti. Iga neljas kohtunik ei tegele perevägivaldajuhtumitega üldse, minimaalselt (kuni 5% tööajast) tegeleb 41 protsenti küsitlusele vastanuist.

Juristid ja politseiuurijad ei alahinda naistevastast vägivalda, vaid peavad seda tõsiseks probleemiks kõigi vägivaldaliikide lõikes (joonis 3).

JOONIS 2. Vastajad, kes oma igapäevätöös tegelevad perevägivaldajuhtumitega (%)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2014

JOONIS 3. Juristide ja politseiuurijate hinnangud naistevastasele vägivaldalle Eestis kui tõsisele probleemile (%)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2014

Suurim probleem vastajate hinnangul on füüsiline vägivald, mida hindab tõsiselt üle 90 protsendi, vaimset vägivalda – 86 protsenti vastajatest. Märksa leebemalt hinnatakse seksuaalset vägivalda, tõsiselt probleemiks peab seda vaid iga teine vastaja.

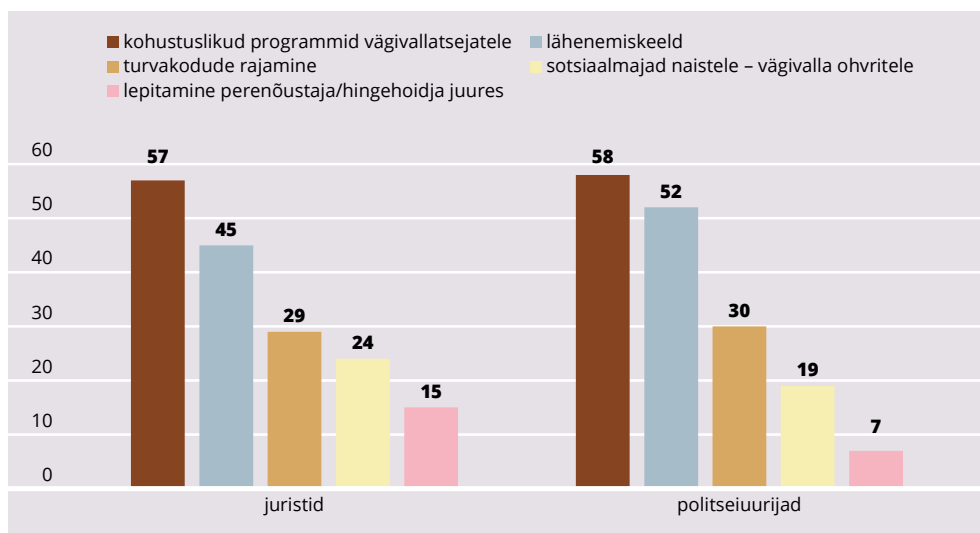
Küsitlusest selgus, et 47 protsendil juristidel ja 40 protsendil politseiuurijatel ei ole seisukohta seksuaalse vägivalda suhtes, mis näitab nii seda, et juhtumitega kokkupuuteid on palju harvem, kui ka seda, et tegemist on märksa peidetuma ja varjatuma vägivaldaga, mille puhul spetsialistidel puudub ülevaade.

Küsimusele „Mis tagaks ohvrile turvalisuse?“ antud vastused on näha jooniselt 4.

Palusime ekspertidel hinnata viit erinevat võimalust ohvrile turvalisuse tagamiseks ja abistamiseks. Kõige vähem usutakse esmase lahendusena lepitamise perenõustaja või hingehoidja juures, skeptilisemad on politseiuurijad, kellest pooldajaid on vaid seitse protsenti, juristidest 15 protsenti. Turvakodude rajamine ja sotsiaalmajade ehitamine saavad samuti abinõudena vähe toetust: turvakodude rajamine 29–30

protsenti ja sotsiaalmajade ehitamine 19–24 protsenti. Rohkem pakub ekspertide hinnangul ohvrile turvalisust lähenemiskeelu kehtestamine (45–52%). Kõige enam pooldatakse vägivaldsete suunamist kohustuslikesse programmidesse (viharavile), et aidata neil oma vägivaldsusega toime tulla (57–58%).

Viharavi on kogu maailmas, nii ka Eestis alles vähe rakendamist leidnud suhteliselt uudne meetod. Asjatundjate hinnangul tuleb vägivaldsete korrektsiooniprogramme kindlasti rohkem praktiseerida, samas ei tohiks neid üle hinnata. Korrektsiooniprogrammi tuleb vaadelda kui sanktsiooni ja parandavat meetodit, mitte aga kui kaitset ohvrile. Need programmid annavad tulemusi pika aja jooksul, üsna harva ja neid ei tuleks automaatselt samastada ohvri kaitsmisega, nagu ei taga ohvri kaitset ka perenõustamine. Vägivalla ennetamine, viharavi, suhtlemisoskuste arendamine, avalikkuse informeerimine jne – see kõik ei asenda efektiivset seadusandlust, vaid täiendavad seda. (Handbook for ... 2012)

JOONIS 4. Juristide ja politseiuurijate vastused küsimusele: „Kuidas tuleks Teie hinnangul naisi aidata ja vägivaldsete eest kaitsta?“ (Vastused skaalapunktile „seda eelkõige“, %)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2014

Perevägivald puhul rakendatakse maailma õiguspraktikas kaht peamist lähenemisviisi. Esimese puhul on eesmärk perekonda säilitada, kas poolte lepitamise, psühholoogilise nõustamise, viharavi jms abil. Teine regulatsioon on pigem karistava suunaga, eesmärgiga lõpetada vägivald tsüklil, eraldada vägivallatseja ja ohver teineteisest, karistada vägivallatsejat. Küsisime ekspertidelt, kumba regulatsiooni nad pooldavad.

Küsitlus näitab (joonis 5), et poolehoidu leiavad mõlemad regulatsioonid. Mõnevõrra enam on poolehoidjaid lepitaval regulatsioonil (46–50%), samas on arvestatav hulk vastajaid (37%) karistava regulatsiooni poolt. Üsna paljud (13–15%) on jäänud erapooletuks. Uuringust selgub, et kuigi lepitavat regulatsiooni pooldatakse mõnevõrra enam, on lepitusmenetlus ise vastajate jaoks problemaatiline ja juristid ei ole selle tõhususes veendunud.

Ekspertide hinnangul on lepitusmenetlusel tõsiseid puudusi. Põhiprobleemiks on kontrolli ja tagasiside puudumine: kas kokkulepped on olnud mõjusad, kas ohver sai vajaliku turvalisuse ja kas vägivallatseja käitumine on muutunud. Ekspertid leiavad, et kokkulepete sisu võib olla

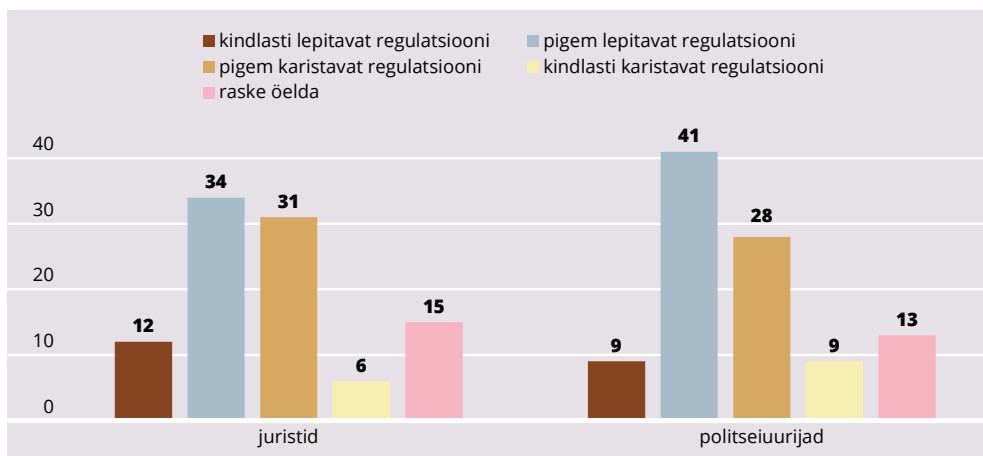
üldsõnaline ja ebamäärane, ei distsiplineeri vägivallatsejat, samuti on pool aastat liiga lühike aeg, et vägivallatseja oma käitumist muudaks.

Euroopa liigub lepitusmenetluse keelustamise suunas. Istanbuli konventsioonis, mille Eesti on allkirjastanud, on ka vastav paragrahv⁴, mis kohustab Eestit senist lepituspraktikat kriitilisemalt hindama.

Eestis jõuab kohtusse ainult iga neljas politseisse jõudnud lähisuhte vägivald juhtum ehk 25 protsenti juhtumest. Reaalse vanglakaristusega lõpeb omakorda vaid 13 protsenti juhtumitest. (Salla, Surva 2012). Miks see nii on, küsisime ekspertidelt.

Peamiseks põhjuseks on 2/3 vastajate hinnangul ohvri loobumine oma esialgsetest ütlustest. Oluliseks põhjuseks peab 44–52 protsenti vastajatest ka vägivallajuhtumite rasket tõendatavust.

4 Artikkel 48 – Kohustusliku alternatiivse vaidluste lahendamise või karistuse määramise keelustamine. Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et kõigi käesoleva konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivald vormide suhtes keelustatakse kohustuslik alternatiivne vaidluste lahendamine, sealhulgas vahendamine ja lepitus. Lepitusmenetlus naistevastase vägivald puhul on põhimõtteliselt keelatud ka ÜRO juhendites: Handbook for Legislation on Violence against Women, *ibid*.

JOONIS 5. Juristide ja politseiurijate vastused küsimusele: „Kas pooldate lepitavat või karistavat regulatsiooni õiguspraktikas?“ (%)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2014

	Juristid	Politseiuurijad
Kontroll lepituse kokkulepete täitmise üle on nõrk ja ohvril ei ole piisavalt kaitset, et nõuda vägivaldsetelt kokkulepete täitmist	67	72
Kokkuleppemenetluse algatajatel (prokuratuur ja kohus) ei ole piisavalt tagasisidet, kui tõhus on kokkulepete täitmine ja kas vägivaldsete käitumine on muutunud	66	64
See on tõhus, sest vägivaldsetele tehakse ettekirjutused, mida ta peab poole aasta jooksul täitma	62	68
Pool aastat on liialt lühike aeg, et vägivaldsete oma käitumist muudaks	61	85
Kokkulepete sisu on tihti üldsõnaline ja ebamäärane, ei ole vägivaldset distsiplineeriv	58	59

TABEL 1. Kuidas Te hindate lepitusmenetluse tõhusust perevägivalda juhtumite puhul? (Vastused skaalapunktile „Jah, kindlasti“ + „võib-olla“, %)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2014

	Juristid	Politseiuurijad
I Peamine takistus		
Ohvrid loobuvad oma esialgsetest ütlustest	61	65
II Olulised takistused		
Perevägivalda juhtumeid on raske tõendada	52	44
Seksuaalse vägivalda juhtumeid on raske tõendada	34	46
III Vähem olulised takistused		
Perevägivalda tõendusmaterjal on sageli pealispinnaliselt kogutud ja ei võimalda kurjategijat vastutusele võtta	18	6
Perevägivalda juhtumid on tihti teisejärgulised, eelisjärjekorras tegeletakse raskemate kuritegudega	21	8
Perevägivalda juhtumitel puudub sageli kuriteo koosseis	6	6

TABEL 1. Miks naised/ohvrid loobuvad süüdistustest? (Vastused skaalapunktile „oluline põhjus“, %)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2014

Muid võimalikke põhjuseid, nagu tõendusmaterjalide kogumise pealiskaudsus või perevägivalda juhtumite teisejärgulisus, ei peeta arvestatavateks. Kõige vähem on vastajad nõus väitega, et perevägivalda juhtumitel puudub sageli kuriteo koosseis.

Põhivastutus, miks perevägivalda juhtumitest ei jõua mitte kõik kohtuni ja süüdimõistva otsuseni, lasub ekspertide hinnangul ohvril endal. Selleks, et luua

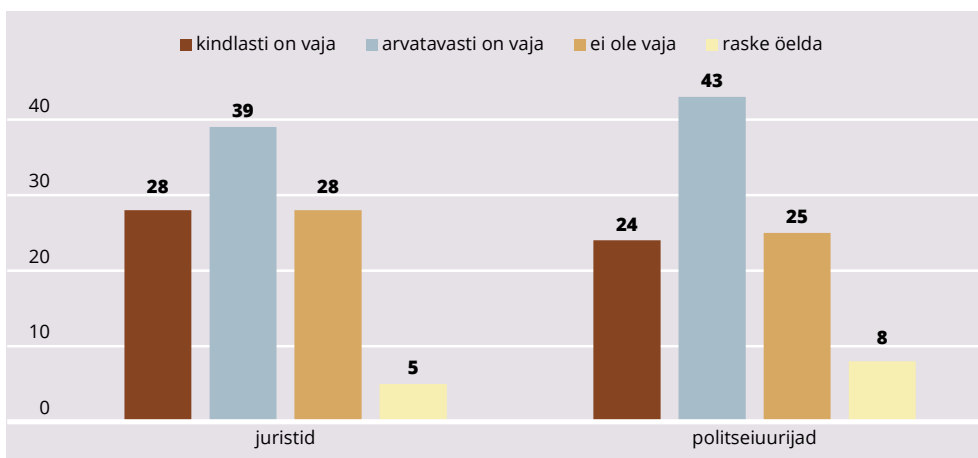
ohvrile suuremat turvalisust ja arendada õiguskaitseorganite koostööd ohvritega, on paljudes riikides (Hispaania, Suurbritannia, Austria, Kanada, Ameerika jt), asutatud spetsiaalsed politseiuurijate ja prokuratuuri osakonnad, kohtud, kus töötavad eriettevalmistuse saanud spetsialistid perevägivalda juhtumite käsitlemiseks. Säärased muudatused on end igati õigustanud, sest aitab luua paremat kontakti ohvritega,

suurendab kindlustunnet ja ohvreid on suudetud julgustada kohtuprotsessis lõpu ni osalema. (Handbook for ... 2012)

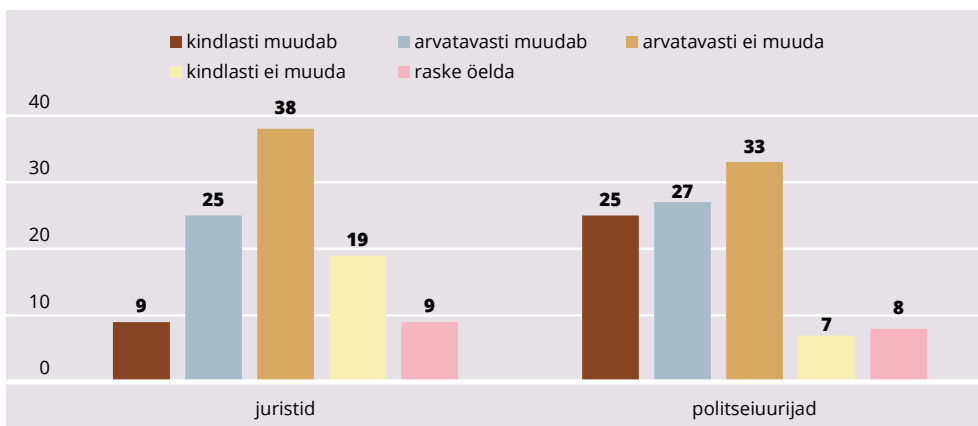
Vajadus spetsiaalse perevägivallega tegeleva struktuuri järele õiguskaitseorganites selgus ka ekspertuuringust, vt joonis 6.

2/3 vastajatest pooldab spetsiaalse perevägivallega tegeleva struktuuri loomist, kus peale juristide töötaksid ka psühholoogid (pooldab 95%), sotsiaaltöötajad (pooldab 88%), pedagoogid (pooldab 34%) jt.

Selgitasime uuringus ka vajadust eraldi perevägivallega seaduse järele (joonis 7), sest sellest oleks igapäevatoos abi. Seda, et niisugune seadus muudaks perevägivallega juhtumitega tegelemise tõhusamaks, arvab politseiuurijatest iga teine ja juristidest iga kolmas. Kindlalt on seaduse vastu iga viies jurist ja vaid seitse protsenti politseiuurijatest.

JOONIS 6. Kas Eesti õiguskaitseorganitesse oleks eraldi vaja perevägivallega tegelevat struktuuri? (%)
Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2014

JOONIS 7. Milline on Teie seisukoht, kas eraldi perevägivallega seadus muudaks Eestis perevägivallega juhtumitega tegelemise tõhusamaks? (%)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2014

KOKKUVÕTE. Perevägivalda kui probleemi teadvustatakse üha rohkem nii rahvusvahelisel, riigisisel kui ka ühiskonna tasandil. Tegevjuristid puutuvad kõnealuse nähtusega kokku peaaegu iga päev, samas on perevägivaldale kuluv osakaal nende tööajast suhteliselt madal, vaatamata sellele, et nad ei alahinda naistevastast vägivalda, vaid peavad seda tõsiseks probleemiks kõigi vägivalda liikide lõikes. Ka ei jõua kõik menetlusse võetud perevägivalda juhtumid otsuse langetamiseni, sest tihti peale ohver loobub oma esialgsetest ütlustest, samuti on perevägivalda juhtumid raskesti tõendatavad.

Selleks, et luua ohvrile suuremat turvalisust ja arendada õiguskaitseorganite koostööd ohvritega, on mõttekas ka Eestis teiste riikide eeskujul (Hispaania, Suur-Britannia, Austria, Kanada, Ameerika jt) asutada spetsiaalsed politseiuurijate ja prokuratuuri osakonnad, kohtud, kus töötavad eriettevalmistuse saanud spetsialistid perevägivalda juhtumite käsitlemiseks. Spetsiaalses perevägivaldaga tegelevas struktuuris võiksid peale juristide töötada ka psühholoogid, sotsiaaltöötajad, pedagoogid jt.

Eesti ühinemine Istanbuli konventsiooniga asetab meie riigi perevägivaldaga tegelemise kontekstis täiesti uude olukorda – tuleb võtta kindel seisukoht suhtumises ohvrise ja vägivallatsejasse ning suunata tegevus eelkõige ohvri toetamisele ja abistamisele. See on riigi jaoks suur ülesanne, mis nõuab ressursside koondamist nimetatud eesmärgi täitmiseks. Praeguste eksperthinnangute kohaselt pakub ohvrile enam turvalisust lähenemiskeelu kehtestamine. Ohvri ja vägivallatseja teineteisest distantseerimine eeldab aga võimalust pakkuda ohvrile turvalisem elukoht turvakodus või sotsiaalmajas, mis on Eestis praktiliselt olematu. Ka vägivallatseja suunamine kohustuslikesse programmidesse

(viharavile) nõuab vastavate institutsioonide võrgustiku väljatöötamist ja rahastamist. Samas tuleb korrektsiooniprogrammi vaadelda kui sanktsiooni ja parandavat meetet, mitte aga kui kaitset ohvrile.

Sama tähtis kui ressursid on ka suhtumise muutmine ohvrise: kui perevägivalda ohvrit nähakse jätkuvalt ühtlasi ka perevägivalda süüdlasena, siis ei ole Istanbuli konventsiooni täitmine samuti võimalik, sest ei suudeta tuvastada, kes vajab peretulis kaitset. Ühiskonna suhtumise muutumine perevägivalda ohvrise ja vägivallatsejasse võib stereotüüpidesse mähkununa võtta kaua aega. Ka on see seotud riigi suhtumisega perevägivalda osapooltesse. Perevägivalda ennetusmeetmed, sh viharavi ei asenda efektiivset seadusandlust, vaid täiendavad seda.

Meiega sarnase õiguskultuuriga riikides on perevägivalda probleem mitmel juhul leidnud oma juriidilise lahenduse seaduse tasemel.

Eesti võiks eeskuju võtta riikidest, kus perevägivalda seadusega on saadetud ohvritele selge sõnum: võite loota riigile, riik kaitseb nii teid kui ka teie lapsi vägivalda eest. Selget riigi sõnumit vajavad samuti vägivallatsejad: pereringis toime pandud vägivald on kuritegu, mille eest tuleb saada karistust. Kõik see annaks oma panuse ka ühiskonna suhtumise kujundamisse perevägivalda ja selle osalistesse.

Eesti õigusorganitele võiks luua seadusliku võimaluse kohe sekkuda perevägivalda olukordadesse, võtta süüalused vastutusele ja kaitsta ohvrit vägivalda jätkumise eest. Seadusega võtab riik kohustuse vägivald lõpetada, andes garantii, et kurjategija vastutuselevõtmine asub riigi, mitte kannatanu õlgadel.

Perevägivalda seadus aitaks Istanbuli konventsioonist tulenevaid nõudeid ja kohustusi täita.

KASUTATUD KIRJANDUS

- AHVEN, A., KLOPETS, U., KRAAS, K., KRUIUSMAA, K.-C., LEPS, A., LINDSALU, P., PALU, K., ROHTLA, R., SALLA, J., SURVA, L., TAMM, K., EESTI ELANIKKONNA TEADLIKKUSE UURING SOOPÕHISE VÄGIVALLA JA INIMKAUBANDUSE VALDKONNAS. (2014). Sotsiaalministeerium: TNS Emor. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivala_vahendamise_programm/elanike_hoiakud_soopohise_vagivala_ja_inimkaubanduse_valdkonnas2014_aruanne_tns_emor_loplik.pdf
- de SILVA de ALWIS, R., KLUGMAN, J. (2015). Freedom from violence and the law: A global perspective. – Working Paper, January. FXB Center. – <http://wapp.hks.harvard.edu/files/wapp/files/freedom-from-violence-and-the-law.pdf>
- EUROOPA NÕUKOGU NAISTEVASTASE VÄGIVALLA JA PEREVÄGIVALLA ENNETAMISE JA TÕKESTAMISE KONVENTSIOONI. (2011). – Council of Europe Treaty Series, 210. Istanbul. – <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20Estonian.pdf>
- GLOBAL AND REGIONAL ESTIMATES OF VIOLENCE AGAINST WOMEN: PREVALENCE AND HEALTH EFFECTS OF INTIMATE PARTNER VIOLENCE AND NONPARTNER SEXUAL VIOLENCE. (2013). World Health Organization.
- GUSTAFSSON, H. C., COFFMAN, J. L., HARRIS, L. S., LANGLEY, H. A., ORNSTEIN, P. A., COX, M. J. (2013). Intimate partner violence and children's memory. – *Journal of Family Psychology*, 27 (6), 937–944, doi: 10.1037/a0034592.
- HANDBOOK FOR LEGISLATION ON VIOLENCE AGAINST WOMEN. (2012). New York: UN Women. – http://www.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2012/12/unw_legislation-handbook%20pdf.pdf
- JACOBSON, N., GOTTMAN J. (1998). When men batter women. New York: Simon and Schuster.
- JUSTIITSMINISTER ALLKIRJASTAS ISTANBULI KONVENTSIOONI. (2015) – <http://www.just.ee/et/uudised/justiitsminister-allkirjastas-istanbuli-konventsiooni>
- KARISTUSSEADUSTIKU MUUDATUSED. (2015). Justiitsministeerium. – <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/kriminaalpoliitika/karistusoiiguse-revisjon/karistusseadustiku-muudatused>
- KIMMEL, M. (2005). The handbook of studies on men and masculinities. Sage Publications.
- KRIMINAALPOLIITIKA ARENGUSUUNAD AASTANI 2018. Kriminaalpoliitika portaal. – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kriminaalpoliitika/kriminaalpoliitika-arengusuunad-aastani-2018>
- LAW ON PROTECTION AGAINST DOMESTIC VIOLENCE. REPUBLIC OF LITHUANIA. (2011). – http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=410975
- NAISTEVASTANE VÄGIVALD: KOGU EUROOPA LIITU HÕLMAV UURING. (2013). FRA – Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. – http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-factsheet_et.pdf
- PETTAI, I. (2002). Naistevastane vägivald – tabuprobleem Eestis. Vaikijate hääled. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.
- POLITSEISTATISTIKA. (2014). – <https://www.politsei.ee/et/organisatsioon/analus-jastatistika/>
- SALLA, J., SURVA, L. (2012). Perevägivaldsete retsidivsus. – Kriminaalpoliitika analüüs, 8. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/perevagivaldsete_retsidivsus_justiitsministeerium_2012.pdf
- TAMMISTE, B. (2015). Kuritegevus Eestis 2014. Tallinn: Justiitsministeerium. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf
- UNDERSTANDING AND ADDRESSING VIOLENCE AGAINST WOMEN. (2012). World Health Organization. – http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77432/1/WHO_RHR_12.36_eng.pdf
- VÄLI, M. (2012). Perevägivald. – Riigikogu Kantselei Teemaleht, 9.
- VIOLENCE AGAINST WOMEN: FACT SHEET. (2013, October). World Health Organization.
- WORLD REPORT ON VIOLENCE AND HEALTH. (2013). Chapter 4: Violence by intimate partners. World Health Organization. – http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/global_campaign/en/chap4.pdf